

همه چیز امکانات نیست!

میزان یادگیری و درک متقابل به محیط و عوامل محیطی بسیاری وابسته است که می‌توانند بر فرد تأثیرات بسزایی داشته باشند. از جمله محیط‌هایی که به سادگی و سرعت به ذهن می‌رسند، محیط فیزیکی و عوامل آن است. طبیعی است هرچه امکانات آموزشی برای فرد بیشتر فراهم شود، یادگیری بهتر صورت خواهد گرفت. در مدرسه‌ای که فضای مناسب، کتابخانه و منابع گوناگون علمی دارد، یادگیری شاگردان، در مقایسه با یادگیری شاگردان مدرسه‌ای که فضای مناسب ندارد و در آن جز کتاب درسی منابع دیگری یافت نمی‌شود، بسیار متفاوت خواهد بود.

با این همه، محیط یادگیری به فضای فیزیکی و امکانات محدود نیست. برای مثال، محیط عاطفی اهمیت بسیاری دارد. رابطه معلم و شاگرد، رابطه دانش‌آموزان با هم، رابطه والدین با فرزندان و نیز هم‌خوانی نگرش والدین و مربیان در زمینه تربیت، همگی می‌توانند در میزان یادگیری دانش‌آموزان مؤثر باشند و سهم بسیاری نیز در این باره داشته باشند.

چگونگی یادگیری از محیط

انسان در زمینه یادگیری، محصول محیط پیرامونش است. این یادگیری بر دریافت، و تحلیل و تفسیر عوامل محیطی، توسط عوامل درونی (قابلیت‌های شناختی) او مبتنی است. ولی محیط نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در یادگیری دارد. حتی زمانی که یادگیرنده در حال ثبت داده‌های ذهنی خود (که مولود تفکر او هستند) قرار دارد، این تفکر و نتایج آن، رنگ محیط را به خود خواهند گرفت. چرا که تفکر از طرف این شخص در موقعیت اتفاق می‌افتد و شناخت حاصل در یادگیری، از تعامل یادگیرنده و موقعیت او ناشی می‌شود. به عبارت دیگر، یادگیری نتیجه شناخت کلی نگر انسان از محیط و اطراف خود است و از لحاظ روان‌شناسی شناخت، تعاملی است خالق و فعال که بدون وقفه بین فرد یا همان عوامل درونی و محیط او در جریان است. این تعامل به طور معمول آگاهانه است و محیط به وسیله آن پردازش می‌شود (افضل نیا، ۱۳۹۴).

اصول سه‌گانه تأثیرات محیطی

بدیهی است، انسان همواره تحت تأثیر عوامل محیطی خود و عناصر تشکیل‌دهنده آن بوده است. عوامل فیزیکی از لحاظ روانی و فیزیکی بر واکنش‌ها و رفتارهای وی تأثیر می‌گذارند. تأثیر عوامل محیطی بر یادگیری را می‌توان از سه جنبه بنیادین بررسی کرد:

۱. تمام فرایندهای یادگیری در محیطی فیزیکی دارای خصوصیات فیزیکی قابل درک و قابل سنجش صورت می‌گیرد. خواه نشستن در یک سالن مجهز اجلاس یا زیر یک درخت یا مقابل صفحه

دکتر محمد رحیم‌زاده، پژوهشگر

فائزه احمدی وشنوه، دانشجوی کارشناسی ارشد

آموزش و بهسازی منابع انسانی

محیط یادگیری چگونه باشد؟

اهمیت محیط‌های گوناگون یادگیری

اشاره

محیط همواره از مهم‌ترین عواملی است که در یادگیری و آموزش نقش بسزایی دارد. ویگوتسکی، یکی از معروف‌ترین نظریه‌پردازان رشد شناختی، معتقد است: «کنش متقابل میان یادگیرنده و محیط اجتماعی او بسیار مهم است.» او بر این باور بود که رشد ذهنی کودکان، عموماً به مردمی وابسته است که در دنیای اطراف آن‌ها زندگی می‌کنند، و افراد بسیاری اندیشه‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های خود را در تعامل و رابطه متقابل با دیگران ارتقا می‌دهند. در واقع، میزان یادگیری و آموزش یافتن فرد به محیط اطراف او وابسته است. بنابراین، محیط در فرایند یاددهی - یادگیری و توجه به انواع گوناگون محیط یادگیری در طراحی آموزشی اهمیت دارد.

کلیدواژه‌ها: محیط یادگیری، طراحی آموزشی، فرایند یاددهی - یادگیری

از جمله نکات مهم در عوامل فیزیکی محیط یادگیری این است که این عوامل در شرایط آموزش مجازی نیز همچنان تأثیرگذاری بالایی دارند و به جهت اینکه از دخالت مدرسه در مدیریت آن کاسته می‌شود، علاوه بر اینکه نیاز است معلم عوامل قابل تغییر و چگونگی آن را به دانش آموز و نیز والدین آموزش دهد، در عین حال باید بر عوامل محیط الکترونیکی نیز بیش از پیش متمرکز شود و آن‌ها را تقویت کند.

گوشه‌ای از کلاس در خانه

از جمله راهکارهای تقویت محیط فیزیکی یادگیری در شرایط آموزش مجازی این است که دانش‌آموزان و خانواده‌ها بتوانند با طراحی کنج یادگیری که به نوعی بخشی از کلاس درس در خانه است، تا حدودی عوامل مؤثر را مدیریت کنند. در این حالت، برخی موارد مانند خلوت کردن محیط اطراف از وسایل اضافی، دوری از منابع صوتی، و رعایت وجود نور مناسب، صندلی و میز متناسب با دانش‌آموز، تهویه هوا و ... قابلیت انجام بیشتری دارد.

محیط عاطفی و روانی

موقعیت آموزشی منظم همراه با محبت و احترام متقابل نسبت به محیط‌های خشک و تهی از عواطف، در یادگیری تأثیر بیشتری دارد. عاطفه به‌عنوان عاملی بسیار مؤثر می‌تواند در جریان‌اتی نظیر نبود امنیت، ترس، اضطراب، نومیدی، شک و تردید بروز پیدا کند و دانش‌آموز را با وجود قرارگیری در محیط پر بار فیزیکی، به کنج‌کاو و تلاش برای یادگیری و حل مسائل ذهنی خود وادارد. مجموعه عوامل مؤثر بر یادگیری در محیط عاطفی، در جدول زیر آمده‌اند:

رابطه معلم و دانش‌آموزان
رابطه دانش‌آموزان با هم
رابطه دانش‌آموزان با محیط، یادگیری و محتوای آموزشی
تناسب یادگیری با استعداد گرایش، نیاز و آمادگی دانش‌آموزان
محیط آینده از محبت و احترام متقابل

رایانه باشد، افراد با اطلاعات پیرامونی احاطه می‌شوند. موضوعاتی مشخص در محیط از قبیل صندلی، لباس و فتجانی چای توجه را به خود جلب می‌کنند. انسان به‌طور پیوسته عناصر اطراف خود مانند نور لامپ، بوی غذا و گرما را هم حس می‌کند. بنابراین، هر محیط یادگیری برای افراد مملو از اطلاعات محیطی است.

۲. انسان به‌صورت منفعل لمس نمی‌کند، نمی‌شنود و نمی‌بیند، بلکه کاملاً به‌صورت فعال این کارها را انجام می‌دهد. در هر محیط یادگیری، دانش‌آموزان منابع ادراکی محدود خود را از طریق انتخاب فعالانه اطلاعات محیطی مدیریت و در این زمینه به تجربه‌های قبلی تکیه می‌کنند.

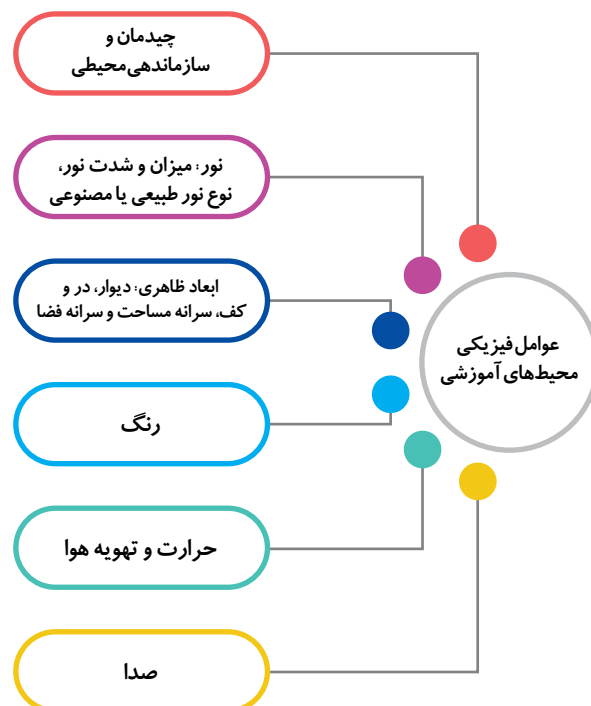
۳. ویژگی‌های فیزیکی محیط می‌توانند از نظر احساسی تأثیرگذار باشند و با نتایج ادراکی - رفتاری همراه شوند و متقابلاً ویژگی احساسی و عاطفی محیط بر یادگیری، نسبت به محیط فیزیکی غلبه بیشتری داشته باشد. برای مثال، اغلب دانش‌آموزان یادگیری در کلاس بسیار گرم را مشکل توصیف می‌کنند. حالا اگر محیط عاطفی به گونه‌ای طراحی شود که واکنش‌های احساسی مثبت ایجاد شود، نه تنها سطح یادگیری ارتقا پیدا می‌کند، بلکه می‌تواند محیط را به فضایی دوست‌داشتنی برای یادگیری مبدل کند؛ مکانی که افراد برای یادگیری جست‌وجو می‌کنند.

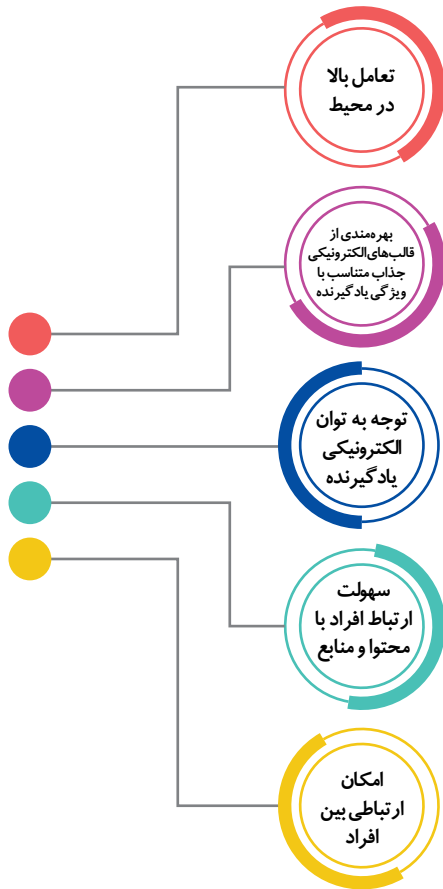
عوامل فیزیکی در یک قاب

یکی از ابعاد محیط آموزشی، عوامل فیزیکی است که در ایجاد انگیزه و اشتیاق به آموزش تأثیرگذار است. به‌صورت کلی، عوامل فیزیکی مربوط به محیط‌های آموزشی به شرح تصویر زیر دسته‌بندی می‌شوند:

مقاله طراحی محیط‌های یادگیری

محیط اجتماعی در یادگیری

محیط‌های آموزشی همانند سایر محیط‌های اجتماعی تعامل میان افراد را سبب می‌شوند. این تعامل در ارتباط تجلی می‌یابد. به‌طور کلی، کلاس درس نظامی پویاست که ساختار، سازمان و هنجارهای خاص خود را دارد. هر کلاس صرف‌نظر از همانندی در ظاهر، مانند یک اثر انگشت ویژگی‌های خاص خود را دارد. همچنین، هر کلاس شیوه‌ها و الگوهای ارتباطی و محدوده‌های خود را دارد. ایجاد محیط اجتماعی مناسب و ثمربخش در طراحی آموزشی جایگاه بسیار مهمی دارد. چنین محیطی دست کم سه ویژگی دارد:

۱. محیطی که دانش‌آموزان در آن نسبت به خود، هم‌کلاسی‌ها و کلاس درس به‌عنوان یک گروه اجتماعی احساس مثبت دارند.
۲. به‌گونه‌ای سازمان‌یافته است که در آن دانش‌آموزان تکالیف و وظایف خود را انجام می‌دهند و با معلم و سایر دانش‌آموزان همکاری و مشارکت می‌کنند.
۳. محیطی است که در آن دانش‌آموزان دانش کسب می‌کنند و به مهارت‌های فردی و اجتماعی نائل می‌شوند.

بدیهی است، تأکید معلم بر استفاده از روش‌های تدریس مشارکتی و نیز برنامه‌هایی مانند همیار معلم، فعالیت‌های تیمی و تجربه‌های گروهی، در شکل‌گیری مناسب محیط یادگیری تأثیر گذارند.

محیط یادگیری الکترونیکی

گذشته از اینکه با ورود رسمی آموزش مجازی به کلاس‌های درس، بخش عمده‌ای از ارتباط یادگیری به این محیط اختصاص پیدا کرده است، تا پیش از این نیز پژوهش‌ها و مطالعات گوناگون نشان داده‌اند آموزش ترکیبی و بهره‌مندی از آموزش الکترونیکی در کنار آموزش‌های معمول می‌تواند به‌غنی‌سازی بیشتر فرایند یاددهی-یادگیری کمک کند. به‌صورت کلی، آموزش الکترونیکی بر ابعادی مبتنی است که لازم است معلم به منظور داشتن محیط الکترونیکی موفق، بر برخی از آن‌ها شامل موارد زیر تسلط داشته باشد:

- * شیوه‌های تدریس و پداگوژی در محیط یادگیری الکترونیکی
- * بعد فنی و چگونگی استفاده از ابزارهای الکترونیکی مورد نیاز؛
- * بعد ارزشیابی و چگونگی بهره‌مندی درست از ارزشیابی در آموزش الکترونیکی؛
- * بعد اخلاقی و توجه به ملاحظات در این زمینه.

در نگاه کلی، برای ترسیم محیط یادگیری الکترونیکی مؤثر، لازم است رویکرد یادگیرنده‌محوری در آن لحاظ شود. در چنین رویکردی، چند ویژگی اهمیت بسیاری دارد که در تصویر بعدی نشان داده شده است:

جمع‌بندی

تجربه هر فرد در زندگی و مهارت‌هایی که کسب می‌کند، مربوط است به شرایط محیطی و محصول نیز تأثیر متقابل میان فرد و محیطی است که در آن زندگی می‌کند. فعالیت به‌عنوان عامل اصلی رشد و یادگیری دانش‌آموز، فرایندی است که در ارتباط با فضا و محیط دانش‌آموز، رشد او را موجب می‌شود.

محیط می‌تواند به فرصتی ترغیبی در رفتار یادگیرنده بدل شود. از جمله ریشه‌های علاقه دانش‌آموز به یادگیری، به محیط آموزشی وابسته است. در صورت ناهماهنگ بودن محیط با انتظارات فرد، حس دافعه و نبود علاقه به یادگیری قوت می‌گیرد. با این همه، محیط یادگیری تنها به بخش فیزیکی محدود نیست و محیط‌های عاطفی، روانی و اجتماعی نیز در اثرگذاری بر حال یادگیری جایگاه مهمی دارند. از سوی دیگر، محیط الکترونیکی شکل تازه‌ای از پیرامون یادگیری را به تصویر آورده است. در این حالت، علاوه بر ابعاد روانی و اجتماعی یادگیری، فضای فیزیکی کلاس درس تغییرات ویژه خود را دارد که لازم است در توانمندی حرفه‌ای معلمان مورد توجه قرار گیرد.

مقاله طراحی محیط یادگیری الکترونیکی

منابع

۱. افضل‌نیا، محمد (۱۳۹۳). تکنولوژی یادگیری. سمت. تهران.
۲. زرعی، ناصر (۱۳۹۸). تأثیر محیط بر آموزش و یادگیری. اولین همایش ملی مدرسه فردا.
۳. کامل‌نیا، حامد (۱۳۹۳). دستور زبان محیط‌های یادگیری. سبحان نور. تهران.
۴. موسوی، سید حامد (۱۳۹۳). تأثیر عوامل محیطی بر آموزش. نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان‌شناسی.